

محمد منابی

دانیال نبی در اسلام و یهود

- دانیال نبی
در اسلام و یهود -

محمد منابی

دانیال نبی
در اسلام و یہود

سرشناسه	: منابی، محمد، ۱۳۶۷
عنوان و نام پدیدآور	: دانیال نبی در اسلام و یهود/ محمد منابی
مشخصات نشر	: تهران: اندیشه احسان، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۰ ص.: جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۲۶-۶۷-۳
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: کتابنامه
موضوع	: دانیال، پیامبر، قرن ۶ ق.م.
رده بندی کنگره	: BS ۵۸۰/ ۵۲م۸ ۱۳۹۷
رده بندی دیویی	: ۵/۲۲۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۴۰۹۴۱۲

دانیال نبی در اسلام و یهود

مؤلف: محمد منابی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸ شمارگان: ۵۰۰ قیمت: ۳۶۰۰۰ تومان

طراح و گرافیک: پرویز بیانی چاپ: هوران

آماده‌سازی و تولید: انتشارات اندیشه احسان

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزاً (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

دفتر نشر: تهران، خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، ط ۲، واحد ۵۰۷

تلفن: ۰۲-۶۶۴۶۶۰۰۲ - تلگرام: ۰۲۹۱۹۱۵۵۱۸۰۲ - سایت: www.andishehehsan.com

فروشگاه: تهران، خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۰۷

تلفن: ۰۱-۶۶۴۶۶۰۰۱ - sociologybookstore andishe_ehsan

فهرست

پیشگفتار.....	۹
فصل اول - امپراتوری بابل، اسارت یهودیان و تقسیم‌بندی پیامبران در عهد عتیق.....	۱۳
مختصری بر امپراتوری بابل.....	۱۳
خلاصه‌ای از اسارت بابلی یهودیان.....	۱۸
دانیال نبی و تقسیم پیامبران در عهد عتیق.....	۲۲
فصل دوم - دانیال نبی از نگاه یهودیت.....	۲۷
شخصیت‌شناسی دانیال نبی.....	۲۷
دانیال نبی، قبل از اسارت بابلی.....	۲۸
دانیال نبی در اسارت بابلی.....	۲۸
دانیال نبی و تعبیر رؤیاها و پیشامدها.....	۳۶
کتاب دانیال نبی.....	۴۸
باب‌های کتاب دانیال نبی.....	۵۷
باب ۱. شخصیت دانیال نبی.....	۵۷
باب ۲. دانیال نبی در کتاب حزقیال نبی.....	۵۸

- ۶۰ باب ۳. درون آتش ملتهب
- ۶۱ باب ۴. دیوانگی و بهبود نبوکد نصر
- ۶۳ باب ۵. ضیافت بلشصر
- ۶۴ باب ۶. دانیال نبی در چاه شیران
- ۶۵ باب ۷. چهار وحش (چهار جانور)
- ۶۷ باب ۸ قوچ و بز نر
- ۶۸ باب ۹. هفتاد هفته
- ۷۱ باب ۱۰. فرشتگان ممالک
- ۷۲ باب ۱۱. پادشاهان شمال و پادشاهان جنوب
- ۷۶ باب ۱۲. زمان آخر یا روز بازپسین
- ۷۸ تقسیم‌بندی موضوعی کتاب دانیال نبی
- ۸۳ تاریخ نگارش کتاب دانیال نبی
- ۸۶ زبان‌شناسی کتاب دانیال نبی
- ۸۷ انواع بخش‌های کتاب دانیال نبی
- ۸۸ دوران‌های مذکور در کتاب دانیال نبی
- ۹۰ خلاصه نبوت‌های دانیال نبی
- ۹۰ ساختار ادبی کتاب دانیال نبی
- ۹۳ ادبیات مکاشفه‌ای کتاب دانیال
- ۱۰۲ دوران مسیحایی (پسر انسان) آمده در کتاب دانیال نبی
- ۱۱۳ حکومت مقدسان آمده در کتاب دانیال نبی
- ۱۱۴ رستاخیز مذکور در کتاب دانیال نبی
- ۱۱۷ ذوالقرنین (لوقرانائیم) موجود در کتاب دانیال نبی
- ۱۱۹ کتاب دانیال نبی و کتاب‌های ساختگی یا آپوکریفایی (Apocryphal)
- ۱۲۲ دانیال نبی در کتاب‌های ساختگی (مجموع العنوان)
- ۱۲۴ غزل سه جوان (یا مناجات عزریا)
- ۱۲۵ قصه سوسنه
- ۱۲۶ قصه بعل و اژدها

۱۲۹	فصل سوم - جایگاه دانیال نبی در اسلام
۱۲۹	شخصیت دانیال نبی در منابع اسلامی
۱۳۴	دانیال نبی قبل از اسارت بابل
۱۳۵	دانیال نبی در اسارت بابل
۱۳۷	دانیال نبی پس از اسارت بابل
۱۳۹	نبوت و رؤیاها و قضاوت‌های دانیال نبی
۱۳۹	نبوت دانیال نبی
۱۴۰	دانیال نبی و تعبیر رؤیاها و خواب‌ها
۱۴۲	قضاوت‌های دانیال نبی
۱۴۴	کتاب دانیال نبی در منابع اسلامی
۱۴۶	محتوای کتاب دانیال نبی
۱۴۷	اعتبار کتاب دانیال نبی
۱۴۹	آرامگاه و اماکن منسوب به دانیال نبی
۱۵۵	جمع‌بندی
۱۵۷	پادشاهی خداوند در برابر پادشاهی شیطان
۱۵۷	الف) ماهیت هر کدام از پادشاهی‌ها
۱۵۸	ب) پیرامون هر کدام از پادشاهی‌ها
۱۵۹	کتاب دانیال نبی در کتاب مقدس
۱۸۹	تصاویر
۲۰۱	منابع و مآخذ
۲۰۱	منابع فارسی
۲۰۸	منابع لاتینی (غربی)

پیش‌گفتار

این کتاب، نخستین اثر مستقل به زبان فارسی در حوزه ادیان تطبیقی است که بر پایه کهن‌ترین و معتبرترین منابع غربی- شرقی و یهودی- اسلامی به واکاوی جایگاه دانیال نبی از منظر دو دین بزرگ ابراهیمی یعنی اسلام و یهودیت و همچنین به فراز و نشیب مراحل زندگانی ایشان می‌پردازد. هرچند که دانیال نبی یکی از شخصیت‌های برجسته بنی‌اسرائیل به شمار می‌روند، اما مطالعات دقیق در مورد شخصیت ایشان در دست محققان وجود ندارد که نشان دهد، دقیقاً در چه زمانی می‌زیسته؟ خانواده ایشان چه کسانی بوده؟ و اینکه آیا ازدواج کرده و دارای فرزندان بوده‌اند یا خیر؟ همچنین نگارش دقیق و درست کتاب ایشان تاکنون محل اختلاف محققان است. اما از آنجاکه در روایات کتاب مقدس و کتب تواریخ اسلامی معلوم است، دانیال نبی پس از سقوط بابل در سال ۵۳۹ ق.م به دست یکی از پادشاهان پارسی، به شهر شوش، راه می‌یابد و پس از فوت در آنجا دفن می‌شوند و تاکنون این شهر با وجود مقبره زیبای ایشان، مقصد هزاران یهودی و حتی مسلمانان شده است؛ چراکه از زمان فتح ایران به دست مسلمانان در سال ۱۶ هجری تاکنون، علی‌رغم اختلاف محققان در مورد مکان دفن و آرامگاه دانیال نبی، نزد مسلمانان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

از آنجایی که در قرآن کریم نامی از حضرت دانیال نیامده، در سنت اسلامی شخصیت وی کم‌تر شناخته شده است. در واقع حتی در دین یهود نیز تصویر روشنی از حضرت دانیال وجود ندارد و زمان حیات این نبی را به دوره‌های

مختلف نسبت می‌دهند. از سوی دیگر در ایران و در شهر شوش مقبره‌ای به وی منسوب است که البته درباره این نسبت نیز شک و تردید فراوان وجود دارد. از این رو، پژوهش و تحقیق درباره این شخصیت ضروری به نظر می‌رسد و این کتاب شاید بتواند بخشی از این ابهامات را روشن کند. دانیال نبی در کتاب مقدس به‌عنوان یکی از پیامبران برجسته بنی‌اسرائیل نام‌برده می‌شود و در بخش عهد عتیق کتاب مقدس یهودیان کتابی به نام کتاب دانیال وجود دارد. کتاب دانیال در واقع به دوازده فصل تقسیم‌بندی شده است، شش فصل اول آن به حوادث زندگی ایشان و خواب‌هایی که تعبیر می‌کند اختصاص دارند و قسمت دیگر آن که از فصل هفتم شروع و تا بخش دوازدهم ادامه می‌یابد، به خواب‌ها و رؤیاهای دانیال نبی پرداخته شده است. در این کتاب بررسی خواهیم کرد که چگونه دانیال نبی در دربار به موقعیت حساسی دست یافته و چگونه با قضاوت‌های خود و تعبیر پیشامدها، صاحب تأثیری در دربار شده است. در میان عامه مسلمانان، این شخص بزرگوار را به‌عنوان چهره محبوب معرفی کرده‌اند. هرچند در کتاب قرآن نامی از ایشان به میان نیامده ولی در بیشتر کتب تواریخ اسلامی (منابع شرح زندگانی و اهل حدیث) به‌صورت متفاوت معرفی شده و در میان کتب غربی به‌خصوص در آثار خاورشناسان و دایره‌المعارف‌ها نیز فراوان مطرح شده است.

در این کتاب همچنین به توصیف زندگانی حضرت دانیال نبی در قبل و پس از اسارت بابلی، روایت ماجرای چگونگی سرنگونی پادشاهی یهودیت در میان پیشگویی‌ها، انبیاء قبل از دانیال نبی و آن دسته از منابع تاریخی که درباره واقعه تاریخی اسارت بابلی به‌دست حکومت بابل سخن آمده پرداخته شد و همچنین روایت داستان دانیال نبی و سه رفیق ایشان در کاخ سلطنتی و همچنین پیشگویی‌ها و رؤیاهای تعبیر شده توسط وی، فرشته و داستان زندانی و به چاه افکندن ایشان چه در حکومت بابلی و چه در میان حکومت هخامنشی و تأثیر بسزای ایشان در هنگام رهایی از اسارت و قبل از آن، همین‌طور چگونگی رسیدن ایشان به مقامی عالی در دربار بابلی و

هخامنشی، وآراء و احوال ایشان با استناد به منابع یهودی و اسلامی پرداخته خواهد شد.

این نوشتار شامل دو فصل اصلی است: فصل اول، به بررسی احوالات و ویژگی‌های دانیال نبی از نگاه یهودیت و فصل دوم، دانیال نبی از منظر اسلام و مسلمانان است. بخش دانیال نبی از نگاه یهودیت، شامل سه گفتار است. گفتار اول دربردارنده بحثی راجع به شخصیت‌شناسی ایشان بوده و سیر زندگانی دانیال نبی مورد بحث قرار خواهد گرفت. در گفتار دوم به‌طور خاص کتاب‌شناسی دانیال نبی موجود در کتاب مقدس (عهد عتیق) را ذکر و گزاره‌های آن از جمله: ابواب کتاب دانیال نبی و تقسیم‌بندی موضوعی کتاب، تاریخ نگارش و زبان کتاب دانیال نبی و انواع بخش‌های کتاب و دوران کتاب و خلاصه نبوت‌های آن حضرت و... را به‌طور جداگانه مورد بررسی قرار می‌دهیم. گفتار سوم به شکل ادبی و محتوای کتاب دانیال نبی می‌پردازد و شرح بخش الف که خلاصه فصل (۱-۶) که همان قسمت اول کتاب دانیال نبی می‌شود و همچنین بخشب که قسمت دوم کتاب دانیال نبی (فصول ۷ تا ۱۲) و شکل ادبی کتاب دانیال نبی و رستاخیز آمده در کتاب ایشان است، ارائه می‌گردد. در فصل دوم، بحث خود را به دانیال نبی از منظر اسلام معطوف کرده‌ایم. این بخش نیز دارای سه گفتار است. در گفتار اول شخصیت دانیال نبی در دوران مختلف از منظر محققان مسلمان از اینکه دوران کودکی ایشان و اسارت و زندگانی او در بابل و مهم‌ترین گزاره همان محل دفن ایشان و... ذکر شده است. گفتار دوم تحت عنوان «تاریخچه کتاب دانیال نبی»، دربردارنده بحثی در باب اعتبار و محتوا و منابع اسلامی و نقل آنان از این کتاب است و در گفتار سوم به اماکن منسوب به دانیال نبی و معرفی شهر شوش و چگونگی پیدا شدن تابوت دانیال نبی به روایت مسلمانان و همچنین به معرفی معماری شکل گنبد دانیال نبی در شوش و ذکر دیگر آرامگاه‌های منسوب به شخصیت ایشان در دیگر مکان‌ها پرداخته خواهد شد.

بخش عمده‌ای از این کتاب برگرفته از پایان‌نامه دوره کارشناسی نگارنده با موضوع «جایگاه دانیال نبی در اسلام و یهود» است که در بهمن ۱۳۹۶ دفاع شد. در طی نگارش این پایان‌نامه و پس از آن، لطف و محبت استاد دلسوزم همواره دستگیر قلم ناتوانم بوده است. از این‌رو از جناب استاد دکتر محمد جواد شمس مدیر گروه ادیان که این موضوع پژوهش را به‌عنوان نخستین اثر به زبان فارسی در حوزه ادیان تطبیقی معرفی کرده و استاد فرهیخته دکتر محمدرضا عدلی که با راهنمایی‌های ارزنده ایشان که وقت گرانبهایشان را صرف مطالعه این اثر نموده و از معایب آن کاستند و نیز سرکارخانم دکتر خداجویان که با نظرات و پیشنهادات و دقت نظر و نکته‌سنجی دقیق والایشان مرا راهنمایی کرده‌اند و همچنین از تمامی کسانی که در ترجمه برخی متون انگلیسی از جمله دوست گرامی ام‌آقای عماد فضلی عرب در نگارش این کتاب نقش داشته‌اند سپاسگزارم. سرانجام تشکر می‌کنم از انتشارات اندیشه احسان و آقای احسان برجی نوازی، مدیر مسئول انتشارات، که امکان چاپ و نشر این پژوهش را فراهم کرده‌اند. در پایان امیدوارم که خوانندگان ارجمند، نگارنده را از کاستی‌های این پژوهش مطلع کنند و از نظرات خود بی‌نصیب نگذارند.

محمد منابی^۱

اهواز، مهر ۱۳۹۷

فصل اول

امپراتوری بابل، اسارت یهودیان و تقسیم‌بندی پیامبران در عهد عتیق

مختصری بر امپراتوری بابل

یکی از مهم‌ترین دوره‌های تاریخی در عراق باستان دوره‌ای است که سلسله بابلی بر آن حکومت کرده است. نبوکدنصر دوم یکی از مهم‌ترین پادشاهان آن کشور بود که دستاوردهای او در هر دو حوزه توسعه شهری و در پیشرفت نظامی قابل مشاهده بودند. دولت بابل به مرور گسترش یافته و به مرز مصر رسید و کنترل همه ایالت‌ها و پادشاهی‌هایی که در این نقطه از دنیای قدیم قرار داشتند، نتیجه این گسترش بود. نبوکدنصر دوم، چندین حمله بر علیه مملکت یهودا انجام داد تا اینکه توانست همه صاحبان قدرت این مملکت را از بین برده و نهایتاً در سال ۵۸۶ قبل از میلاد، آنان را در پایتخت مملکت خود یعنی بابل تحت اسارت درآورد.

سرزمین بابل یکی از مراکز مهم فرهنگ و تمدن در روزگار باستان بوده که از هزاره دوم پیش از میلاد در آسیای غربی آغاز رو به گسترش نهاد. بعدها هنر این سرزمین بدان پایه رسید که در ادوار پسین در بین‌النهرین هیچ کشوری به آن دست نیافت.^۱ این سرزمین با همه معابد، الهه‌ها و

۱- کینگ، لئوناردو، تاریخ بابل (از تأسیس تا غلبه ایرانیان)، ترجمه دکتر رقیه بهزادی، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۸ش. ص ۱۴.

کاهنانش مهد پیدایش پیامبرانی است که در مسیر تبلیغات الهی و آسمانی خود در نهایت مشعل جهان‌بینی توحیدی را به ابراهیم(ع) دادند. برای اولین بار در بابل است که ما با نام آدم، شیث و ادریس آشنا می‌شویم. یاقوت حموی می‌نویسد:

«اهل تورات، بابل را مقام آدم دانسته‌اند و قتل هابیل به وسیله قابیل در آنجا صورت گرفت و حضرت ادریس در آنجا به نبوت رسید، ولی به دلیل فساد اهل آن از خدای خواست تا او را به سرزمین مشابه آن انتقال دهد و خدا او را به مصر انتقال داد.»^۱

بابل که محل خدمت دانیال نبی بود، از شهرهای شگفت‌آور دنیای قدیم به‌شمار می‌رفت. این شهر در نزدیکی منطقه باغ عدن و در خاستگاه نژاد بشری، در اطراف برج بابل بنا شده بود؛ بهترین محلی که جایگاه امپراتوری‌هایی چون بابل، آشور و پادشاهان پارس و حتی اسکندر کبیر بود. شهری که در تمام دوران پیش از مسیحیت، جایگاه حکمرانی سران و سلاطین به‌شمار می‌رفت. بابل در زمان دانیال نبی، به‌دست نبوکدنصر پادشاه که نسبت به دانیال عنایت خاص داشت، در طول ۴۵ سال دوران سلطنتش به اوج قدرت و شکوه خود رسید. نبوکدنصر کسی است که هرگز از زیباسازی و ساختن قصرها و معابد این شهر خسته نشد. بر اساس روایات تاریخی، طول دیوارهای اطراف این شهر مجموعاً ۱۰۰ کیلومتر بوده است. ارتفاع این دیوارها کمی کمتر از ۱۰۰ متر بود و ضخامت آنها به ۲۵ متر می‌رسید. این دیوارها تا عمق ۱۰ متری در زیرزمینی امتداد داشت تا دشمنان به هنگام حمله نتوانند برای ورود به شهر از نقب و کانال زیرزمینی استفاده کنند. آجرهای به‌کار رفته شده در این دیوارها به‌صورت مربعی بودند که هریک از اضلاع آن ۳۰ سانتیمتر بود و ضخامت آنها به ۷ الی ۱۰ سانتیمتر می‌رسید. دورتادور شهر، خندق‌ها و کانال‌های عریض و عمیقی که پر از آب بود، قرار داشت. این خندق‌ها که در فاصله ۴۰۰ متری دیوارها و شهرها قرار داشتند، از دیوارها محافظت می‌کردند. تعداد ۲۵۰ برج بر این حصارها وجود داشت که محل استقرار سربازهایی برای محافظت شهر بود. همچنین این شهر دارای ۱۰۰

دروازه بزرگ از جنس برنج بود. شهر به وسیله رود فرات که از میان آن می‌گذشت، به دو قسمت تقریباً مساوی تقسیم شده بود. در تمام امتداد این رود، از دو طرف دیوارهایی آجری همچون جدول وجود داشت که ۲۵ سدبند، خیابان‌های این شهر را به یکدیگر متصل می‌کرد؛ همچنین گذرگاهی برای قایق‌ها و یک پل با پایه‌های سنگی به طول ۸۰۰ متر و پهنای ۱۰ متر با پل‌های متحرکی که در شب برداشته می‌شدند، بر این رودخانه طراحی شده بودند. تونلی با عرض ۵ متر و عمق ۴ متر در زیر رودخانه ساخته شده بود. از قرار معلوم حفاری‌های گسترده سال‌های اخیر، صحت گزارش‌های افسانه‌ای روایات تاریخی را ثابت کرده است.^۱ معبد عظیم مردوخ (بعل)، واقع در نزدیکی برج بابل، معروف‌ترین عبادتگاه در تمام دوره رود فرات بود. این معبد دارای مجسمه‌ای طلایی از «بعل» از جنس طلا بود که مجموعاً در حدود ۲۳ تن وزن داشت. در قسمت بالای این معبد مجسمه‌هایی از جنس طلا از «بعل» و «ایشتار» همچنین دو شیر طلایی، یک میز طلایی، به طول تقریبی ۱۳ متر و عرض ۵ متر و یک تمثال انسان از طلای توپر به ارتفاع ۶ متر وجود داشت. به راستی بابل «شهر طلا» بود (اشعیا ۱۴: ۴). این شهر از روحیه‌ای پرستشی برخوردار بود؛ به طوری که در آن ۵۳ پرستشگاه و ۱۸۰ مذبح برای بت ایشتار وجود داشت. به احتمال قریب محل «تمثالی از طلا» آمده در باب سوم و آیه یک کتاب دانیال نبی، در جلگه‌ای در حدفاصل مابین برج بابل و قصر نبوکد نصر قرار داشته است.^۲ قصر نبوکد نصر که غالباً دانیال به آن وارد می‌شد، یکی از باشکوه‌ترین بناهایی بود که تاکنون بر زمین ساخته شده است. ویرانه‌های پهناور آن در سال ۱۸۹۹ الی ۱۹۱۲ میلادی توسط کلدوی (Koldewey) کشف شد. دیوارهای جنوبی تالاری که تخت سلطنت در آن قرار داشت، ۶ متری ضخامت داشت. برای حفاظت از قسمت شمالی قصر، سه ردیف دیوار کشیده شده بود. درست در شمال آن‌ها، دیوارهای دیگری نیز وجود داشت که ضخامت آنها به ۱۵ متر می‌رسید. کمی جلوتر، بازهم

۱- هلی، هنری، گروهی از مترجمان، راهنمای کتاب مقدس، چاپ اول، انتشارات Publisher.

۲۰۰۰ م، ص ۳۳۵

۲- همان، ص ۳۳۶

دیوارهای بزرگتری وجود داشت؛ و در حدود ۱/۵ کیلومتری خارج از قصر، دیوار داخلی شهر قرار داشت که شامل دو دیوار ضخیم و موازی بود که هریک در حدود ۶ متر ضخامت داشت. فضای بین دو دیوار که ۱۲ متر بود، از قلوه‌سنگ پرکرده بودند که جمعاً ضخامت کل دیوار به ۲۴ متر می‌رسید. علاوه بر این، در آن طرف دیوارها، خندقی عریض و عمیق قرار داشت. بعد از این استحکامات، دیوار بیرونی قرار داشت که به همین نحو ساخته شده بود. این شهر در زمان جنگ به خوبی مقاومت می‌کرد و غیرقابل تسخیر بود. باغ‌های معلق بابل یکی از عجایب هفتگانه دنیای قدیم بود که به وسیله نبوکد نصر ساخته شده بود. و این باغ‌ها را برای ملکه مدیانی خود، یعنی دختر زیبای «مگنسیا» که پدر خود را کمک کرد تا شهر نینوا را به تصرف درآورد، ساخته بود. این باغ‌ها از طاق‌نماها و ایوان‌های متعددی ساخته شده بود که بر روی هم قرار داشتند و بر هریک از آنها سکوی سنگینی برابر با ۱۲۰ مترمربع قرار داشت. این باغ‌ها دارای بهارخواب‌هایی بودند که بالای آنها از گل، بته‌های مختلف و درخت پوشیده بود به طوری که به صورت باغ‌هایی بر بام‌ها به نظر می‌رسید. این مجموعه باغ‌ها به وسیله مخازنی که در بالا قرار داشت؛ آبیاری می‌شدند. آب این مخازن به وسیله پمپ‌های هیدرولیکی، از آب رودخانه تأمین می‌شد. در قسمت پائینی در ایوان‌های مذکور عمارت‌هایی مخصوص عیاشی و خوش‌گذرانی وجود داشت که عشرتکده قصر محسوب می‌شد. این مجموعه در زمانی که دانیال رئیس رؤسا بر جمیع حکمای بابل بود ساخته شد. کلدوی ایوان‌هایی را در قسمت زاویه شمال شرقی قصر کشف کرد که به عقیده وی محل باغ‌های معلق بود. ورود به خیابان شهر، قصر پادشاه و جاده منتهی به معبد، از قسمت شمال شهر شروع می‌شد که به تدریج بالا می‌آمد و در قسمت شمال شرقی وارد محوطه‌های قصر می‌شد و از دروازه ایشتر می‌گذشت تا جایی که به بالای قسمت مرکزی شهر می‌رسید. از آنجا کم‌کم به طرف زاویه جنوبی شرقی برج دیوار بابل، یعنی جایی که مستقیماً به سمت غربی و به طرف پل رودخانه می‌رفت، پائین می‌آمد. در دو طرف دیوارهای

بلندی به ضخامت ۶ متر وجود داشت که از شهر دفاع می‌کردند. روی این دیوارها تصاویری از شیرهای خفته وجود داشت که با برلیان و شیشه‌های رنگارنگی تزیین شده بودند. خیابان شهر با تخته سنگ‌هایی به ابعاد ۹۰ سانتیمتر مربع مفروش شده بود. هنوز هم نزدیک مدخل قصر، بلوک‌هایی وجود دارند که احتمالاً دانیال در آن زمان بر آنها راه می‌رفته است.^۱

نبوکد نصر، بنیان‌گذار و برترین چهره امپراتوری بابلیان بود که از کل ۷۰ سال امپراتوری بابلیان، ۴۵ سال آن متعلق به حکومت وی می‌باشد. نبوپلاسر، پدر نبوکد نصر و نایب‌السلطنه بابل بود که به سال ۶۲۵ ق.م سلطه آشوریان را برچید و بر شهر مسلط شد (۶۲۵ الی ۶۰۴ ق.م). در سال ۶۰۹ ق.م. نبوکد نصر به فرماندهی سپاهیان پدرش منصوب گردید. او به ممالک غرب یورش برد و به سال ۶۰۶ ق.م فلسطین را از سلطه مصر آزاد کرد و بدین ترتیب شماری از اسیران یهودی را به بابل به اسارت برد که دانیال نیز از میان این عده قرار داشت. او در همان سال یعنی ۶۰۶ ق.م به همراه پدرش مشترکاً به فرمانروایی رسید تا اینکه در سال ۶۰۴ ق.م به فرمانروای مطلق این سرزمین مبدل گشت. او ثابت کرد که یکی از مقتدرترین سلاطین در تمام اعصار بوده است و یکسال بعد یعنی در سال ۶۰۵ ق.م درنبرد معروف «کرکمیش» قدرت مصریان را درهم شکست. نبوکد نصر در سال ۵۹۷ ق.م حمله جدیدی را به فلسطین آغاز کرد که در طی آن یهوایاکین پادشاه و تعداد کثیری از یهودیان را به بابل به اسارت برد که حزقیال نیز در میان این عده قرار داشت. در سال ۵۸۶ ق.م اورشلیم را به آتش کشید و اسیران بیشتری را با خود به بابل برد. در این مدت سپاهیان او مدت ۱۳ سال صور را در محاصره خود داشتند (۵۷۳ الی ۵۸۵ ق.م). او در سال ۵۸۲ ق.م. به موآب، بنی عمون، ادوم و لبنان یورش برد و آنها را غارت کرد. همچنین در سال ۵۸۱ ق.م. تعداد دیگری از ساکنان یهودا را به اسیری گرفت. در سال ۵۷۲ ق.م. او به مصر تاخت و آنجا را غارت کرد و بالاخره در سال

۵۶۱ ق.م وفات یافت.^۱ طبق کتاب دانیال، حضرت دانیال چندین بار برتری قدرت خود را به نبوکد نصر نشان داد؛ به طوری که سه بار خدای دانیال را متبارک خواند.^۲

در آخر یک نکته باستان‌شناختی را باید بیان نمود، که در موزه برلین شمایل کنده کاری شده سیاهی وجود دارد که سر نبوکد نصر بر آن نقش بسته است. به دستور او این نوشته بر آن حک شده بود که این اثر به افتخار مردوک، چهره نبوکد نصر، خداوندگار او و پادشاه بابل، به او اعطا می‌شود تا آن را در تمام ایام عمر خود حفظ کند.^۳

خلاصه‌ای از اسارت بابلی یهودیان

سلطنت یهود بعد از زوال ملک سلیمان در حدود ۹۳۷ ق.م تجزیه شد. از طوایف دوازده گانه فقط دو طایفه به سلطنت پسرش رحبعام در اورشلیم گردن نهادند و یربعام سردار سلیمان ده طایفه دیگر را تحت فرمان در آورد و در مقابل قلمرو رحبعام که «یهودیه» خوانده شد و در بخش شمالی فلسطین واقع بود، کشوری مستقل به نام «اسرائیل» در نواحی جنوبی بوجود آورد و شهر شخیم (= نابلس) را تختگاه آن ساخت و در جبال افرائیم دو معبد تازه‌ای ساخت و قوم را به پرستش گوساله‌های زرین فراخواند و عمری فرمانروای دیگر شهر سامریه را نزدیک شخیم بنا کرد و آنجا را پایتخت خود کرد و به تدریج مذهب سامریه به وجود آمد. اسرائیل با یهودا و سرزمین‌های پیرامون همواره در جنگ بود تا اینکه نیروی بازپسین امپراتوری آشور پدیدار شد. آنها که آهنگ تاختن به سرزمین کهن و حکومت فرسوده مصر کرده بودند، یهودا را زیر پی سپردند و پادشاهی اسرائیل به دست سارگون آشوری از بین رفت و دوران اسارت اول آغاز شد، این رویداد در

۱- همان، ص ۳۳۹.

۲- دانیال، ۲: ۴۷؛ ۳: ۲۹؛ ۴: ۳۴.

۳- کینگ، لئوناردو، تاریخ بابل ص: ۲۶۵.

زمان اشعیا بود و «این نبی شکسته» به گفته کتاب مقدس در ۷۲۱ پیش از میلاد برده شد و همه بنی اسرائیل به اسارت رفتند و نام «اسرائیل» در تاریخ ناپدید شد. تقریباً بیش از یکصد نفر بعد از یهودا به اسارت و کار یهود در فلسطین تمام شد و جز اندکی متشکل از کشاورزان و افراد ضعیف و ناتوان یهودی دیگر در این سرزمین نماند. نبوکد نصر پادشاه بابل که چهار بار به یهودا تاخت، در سومین حمله در ۵۸۶ ق.م برای گوشمالی دادن «صدقیاء» آخرین پادشاه دست نشانده یهودا حمله کرد و پس از درآوردن چشمان وی و کشتن فرزندانش در برابر او در اریحا، وی را اسیر دست بسته به بابل برد و ارمیای نبی از شاهدان این قضایا بود. ارمیا، صدقیاء را نصیحت می کرد که عهد بندگی نبوکد نصر را نشکند، اما او گوش نداد و ارمیا چنین پیشگویی کرد که درست هم از آب درآمد:

«در آن زمان استخوان‌های مَلِک یهودا و استخوان‌های سرورانش و استخوان‌های کاهنان و استخوان‌های پیامبران بزرگ و استخوان‌های ساکنان اورشلیم را از قبورشان بیرون خواهند کشید و آنها را در برابر آفتاب و ماه و تمامی عساکر آسمان‌ها که آنها را دوست داشته، عبادت می کردند و پیروی نموده و جست‌وجو و سجده می کردند، خواهند گسترد و آنها جمع نشده و مدفون نگردیده به جای سرگین روی زمین خواهند بود. خداوند لشکرها می فرماید که از برای همگی کسانی که از این قبیله شریب باقی می مانند و در تمامی مکانهایی که باقی ماندگان ایشان را در آن میرانیم، مرگ از حیات پسندیده خواهد بود.»^۱

نبوکد نصر رفتاری را با اسرا در پیش گرفت و ویرانی و غارتی کرد که در خاطره تاریخی کتاب مقدس عهد عتیق مانده است. در کتاب دوم تواریخ ایام در این باره می خوانیم:

«و او سایر ظروف خانه را از بزرگ و کوچک و خزانه‌های خانه خداوند و گنج‌های پادشاه و سرورانش را تماماً به بابل برد. و خانه خدا را سوزلاند و

حصار اورشلیم را منهدم ساخت و همه قصرهایش را به آتش کشید و جمع اشیاء نفیسه آن را ضایع کرد و باقی الیف را به بابل به اسیری برد که ایشان تا زمان سلطنت پادشاهان فارس او را و پسرانش را بنده بودند.^۱

پس از تخریب بیت المقدس وهیکل به دست نبوکد نصر و به دنبال پیش آمدن اسارت، خداوند ادومیان را وارث مملکت یهودا از الخلیل تا بئرالشعب و ادامه آن در شرق تا وادی عربه که به مرزهای ادوم متصل می شود، قرار داد. اینان تا حدود چهار قرن وارث این سرزمین بودند. از میان ادومیان شاهانی سر برداشتند که نزدیک به صدسال براسرائیل یا یهودا فرمان راندند.

دوران اسارت بابل که سلطنت یهود را در اورشلیم و سامریه خاتمه داد با حمله تاریخی کوروش بزرگ به پایان رسید و کوروش بزرگ، شاه پارس، در سال ۵۳۹ ق.م بابل را به تصرف درآورد و یه یهود اجازه داد تا به اورشلیم باز گردند و دستور داد معبدشان را بازسازی کنند و این اقدامات هرگز فراموش نشد. از این رو، آیه‌ای از کتاب عزرا و دانیال و تواریخ ایام به ستایش وی اختصاص یافت. جز اسباط یهودا و بنیامین، دیگران در تبعیدگاه ماندند و تجدید بنای معبد در همان سال بازگشت آغاز شد. وقتی قوم یهود به اسارت به بابل رفتند، وحشی بودند و چون باز آمدند متمدن شدند. آنها بسیاری از مطالب عهد عتیق را نوشته همراه داشتند. آشوربانیپال (بلشصرکتاب مقدس) کتابخانه‌ای بزرگ از نوشته‌های کهن را در نینوا گردآورده بود. علمای یهود با دیدن فرهنگ پیشرفته بین‌النهرین، بادید تحقیق به گذشته خود نگریستند و حزقیال به رهبری این انگیزه برخاست. بنا به داوری بیشتر مورخین از جمله هربرت جرج ولز، داستان آفرینش و طوفان و بیشتر داستان موسی و شموعون گویا در این مقطع از منابع بابلی گرفته شده است.^۲ حکومت یهودیه که پس از بازگشت استقلالی نداشت تحت نظر کاهنی

۱- کتاب دوم تواریخ ایام باب ۳۶، آیه ۱۸-۲

۲- هربرت، جرج ولز، کلیات تاریخ، ترجمه مسعود رجب‌نیا، ج ۱، نشر کتاب، ۱۳۵۱ ه. ش، ص

اداره می‌شد که منسوب به خاندان صادوق از اسباط لاوی بود و بعدها مجمعی به نام سنهدرین^۱ بر اعمال وی نظارت داشت. و بقایای سامریه هم در مقابل هیکل اورشلیم برای خود معبدی در جبال غریزیم^۲ نزدیک شهر شخیم^۳ (نابلس کنونی) به وجود آوردند. از عهد انقراض دولت هخامنشی، یهودیه به دست بطالسه (۳۲۰ ق.م) و بعد سلوکیه (۱۸۹ ق.م) افتاد. چون آنتیوخوس چهارم پادشاه سلوکی بنای آزار یهود را گذاشت، قیام سختی بر ضد سلوکیان روی داد که قدرت را به دست خاندان حسمونی^۴ اولا و مکابه^۵ از کاهنان منسوب به اخلاف یهودا، انداخت و بالاخره فردی بنام شمعون^۶ از آن جماعت به فرمانروایی رسید (۱۴۲ ق.م) اخلاف وی هورکان^۷، اریستوبول^۸ و الکساندر نام فرمانروایی را با مرتبه کاهنی جمع کردند. در عهد هورکان دوم اورشلیم مرکز یهودیه به دست پمیه سردار رومی فتح شد (۶۳ ق.م) و هرودوس (هرود)^۹ از اهل ایدومنه^{۱۰} از جان اتونی سردار رومی به آمارت ولایت منصوب شد و تزییقات آغاز شد و این محدودیت‌ها منجر به شورش عام در اورشلیم در سال ۶۶ میلادی گشت که در نتیجه آن شهر در سال ۷۰ میلادی به دست لژیونهای تیتوس^{۱۱} منهدم شد و بیشتر ساکنان آن مقتول گشته و یا به اسارت درآمدند. شورش‌های بعدی نیز بی‌نتیجه ماند و قوم یهود به آن سوی دیوار ندبه طرد

-
- 1- Sanhedrin
 - 2- Garizim
 - 3- Shechem
 - 4- Hasmonean
 - 5- Maccabean
 - 6- Simon
 - 7- Hourcan
 - 8- Aristobol
 - 9- Herod
 - 10- Idomenee
 - 11- Titus

شدند. از آن پس یهود در جهان پراکنده شد و پیدایش آئین مسیح از بطن دین یهود، آنان را بیشتر تضعیف کرد.

دانیال نبی و تقسیم پیامبران در عهد عتیق

عهد عتیق اصطلاحی است که مسیحیان برای نوشته‌های قدیمی یهود به کار برده‌اند؛ نوشته‌هایی که مسیحیان اولیه که خودشان نیز قبلاً یهودی بودند، مقدس بود و امروز نیز در میان یهودیان مقدس باقی مانده است. عهد عتیق شامل سه بخش است: نخست - قانون یا «تورات»؛ دوم - پیامبران یا «نبوئیم»؛ سوم - نوشتارهای مقدس یا «کتوبیم». تقریباً تمام عهد قدیم در ابتدا به زبان عبری، زبان قدیم یهودیان نوشته شده، گرچه بخش اندکی از آن نیز به یکی از زبان‌های سامی به نام آرامی، که در زمان حضرت عیسی در فلسطین رایج بوده، نوشته شده است. البته برخی از بخش‌هایی که بعداً به آن ملحق شده تنها با ترجمه یونانی باقی مانده است. از جنبه دیگر نیز این سه مجموعه به بخش‌های زیر تقسیم می‌شوند: تاریخ، حکمت، مناجات و شعر، پیشگویی‌های انبیاء. دانیال نبی طبق این تقسیم‌بندی در دسته مکتوبات قرار می‌گیرد و کتاب ایشان در کتاب مقدس، کتابی تاریخی و از نظر محتوایی حائز اهمیت فراوانی است. افزون بر این نیز، پیشگویی‌هایی درباره آخرت جهان و ظهور پسر انسان و تعبیر خواب‌های پادشاهان می‌باشد.^۱

یهودیان چهار پیامبر بزرگ و دوازده پیامبر کوچک دارند و اینها همان افرادی هستند که نبوت‌هایشان تدوین و حفظ شده است. بنابراین، «کوچکی» و «بزرگی» هریک از این پیامبران به معنای بلند بودن یا کوتاه بودن نبوت مدون یا اسفار آنهاست. اسفار انبیاء به لحاظ کوتاهی و بلندی باهم فرق می‌کنند. مثلاً سفر اشعیاء طولانیترین اسفار است و شامل

۱- لوفمارک، کارل، کتاب مقدس چیست؟ ترجمه: محمدکاظم شاکر، چاپ اول، انتشارات دستان،

شصت و شش اصحاح یا فصل می‌شود. از سفر مزامیر (زبور) که بگذریم، در تورات کتابی طولانی‌تر از سفر اشعیاء وجود ندارد. در حالی که اسفار دوازده پیامبر از هوشع تا ملاکی، شصت و هفت اصحاح است.^۱

بنابراین، یهودیان با دو نسخه از کتاب مقدس مواجه شدند: نسخه عبری (اورشلمی) و نسخه هفتادی (یونانی) که به آن سبعینه هم نیز می‌گویند.^۲ این دو نسخه از دو جهت با هم تفاوت دارد؛ یکی اینکه نسخه سبعینه نسبت به نسخه عبری اضافاتی دارد و این اضافات یا به صورت کتاب‌های مستقلی است که در نسخه عبری وجود ندارد، یا به این صورت است که برخی از کتاب‌های موجود در هر دو نسخه، در نسخه سبعینه بخش‌های اضافی دارد. ناگفته نماند تفاوت دیگر این دو نسخه، در ترتیب کتاب‌ها و تقسیم‌بندی آنهاست. از آنجا که یهودیان نسخه عبری را قبول دارند، اضافات نسخه سبعینه جزء کتاب مقدس آنان نیست. از سویی دیگر، ترتیب و تقسیم‌بندی کتاب آنان مطابق با نسخه عبری است. اما مسیحیان در ابتدا نسخه یونانی را به‌عنوان بخشی از کتاب مقدس خود پذیرفتند. بنابراین، آنان اضافات نسخه یونانی را که آپوکریفا (به معنای مخفی و پوشیده) خوانده می‌شوند، به‌عنوان کتاب‌های قانونی درجه دوم پذیرفتند. بعدها پروتستان‌های مسیحی نسخه عبری را پذیرفته، کتاب‌های آپوکریفایی را از کتاب مقدس خود حذف کردند.^۳

بخش قابل توجهی از مضامین و محتوای کتاب مقدس به سرگذشت و احوالات انبیای بنی اسرائیل اختصاص دارد. این انبیاء به اعتبارات گوناگون قابل طبقه‌بندی هستند ولی به‌طور کلی در عهد عتیق با دو گروه انبیا مواجه می‌شویم:

۱- جلالی، غلامرضا، آشنایی با تاریخ ادیان ابراهیمی، چاپ اول، نشر: مشهد، ۱۳۷۴ش، ص ۱۳۵

۲- کلباسی اشتری، حسین، مدخلی بر تبارشناسی کتاب مقدس، چاپ دوم: سازمان انتشارات، ۱۳۸۷ش، ص ۲۱۱.

۳- میشل، توماس، کلام مسیحی، ترجمه حسین توفیقی، قم: مرکز تحقیقات ادیان و مذاهب، ۱۳۸۰، ص ۳۹.

نخست، انبیایی که رسالت شفاهی داشته و معجزاتی نیز از خود داده‌اند، مانند «الیسع» و «الیاس». دوم، انبیایی که علاوه بر برخوردارگی از معجزه، نوشته‌های کوچک و بزرگی هم برجای گذارده‌اند. اما چهار نبی به جهت داشتن رسایل بزرگ و مفصل به‌عنوان انبیای بزرگ نامیده شده‌اند و رسایل و صحیفه‌هایی به نام آنها در عهد عتیق آمده است. این انبیاء عبارتند از: «اشعیا»، «ارمیا»، «حزقیال» و «دانیال»^۱.

طبق کتاب دانیال نبی می‌خوانیم که دانیال در زمره اسرای نبوکدنصر به اسارت برده شد. سفری که به نام وی جمع‌آوری شده است، می‌گوید وی با سه نفر دیگر از اسرا به نام‌های حننیا، میشایل، و عزریا که جوانانی خوش‌منظر بودند برای اقامت در کاخ پادشاه نبوکد نصر کلدانی انتخاب شدند و خوراک روزانه آنها از طعام مَلِک و از شراب نوشیدنی وی تعیین شد، تأمدت سه سال با این تغذیه پرورش یابند و پس از آن در برابر پادشاه بایستند، چرا که در این مدت براساس رسم و رسوم عادات قیصر، به‌ویژه آموختن زبان کلدانی که زبان کاخ بود، تربیت شده بودند.^۲ پس نخستین اقدام دانیال و رفقای او در کاخ این بود که یهودی بودن خود را آشکار کردند. آنها این کار را از طریق نپذیرفتن غذاهایی که از طرف کاخ برایشان تعیین شده بود، انجام دادند. و در این باره سفر دانیال می‌گوید:

«دانیال در قلبش نیت نمود که خویشتن را از طعام ملک و شراب نوشیدنش ملوث نسازد» لذا رئیس خواجه‌سرایان تقاضا کرد که او رفقایش را از خوردن غذا و نوشیدنی قصر معاف دارد و به‌جای آن حبوبات (عدس، نخود، ماش و باقلا) در اختیارشان گذارد. رئیس خواجه‌سرایان در جواب گفت که می‌ترسد اگر این تقاضا را برآورده کند لاغرتر از جوانان همسال خود شوند، و در نتیجه وی در معرض خشم پادشاه قرار گیرد و سرخود را

۱- مدخلی برتبارشناسی کتاب مقدس، ص ۲۴۶.

۲- دانیال، ۷: ۱

بر باد دهد». رئیس خواجه‌سرایان نام دانیال نبی را به نام کلدنی بلطشصر^۱ تغییر داد.^۲ نبوکد نصر خوابی دید و از معبرین تعبیر آن را درخواست، ولی آنها از عهده آن برنیامدند، نوبت دانیال رسید. پادشاه از او نیز خواست تا خواب را تعبیر کند و دانیال مهلت خواست و آنگاه به خانه خویش رفت و ماجرا را به اطلاع رفقاییش رسانید. آنها آن شب را به مناجات سپری کردند و دانیال فردای آن روز نزد نبوکدنصر آمد و تفسیری حساب شده از خواب او ارائه داد. نبوکدنصر از توضیحات دانیال خوشحال شد و در برابر او به سجده افتاد و دستور داد او را گرامی دارند. نبوکد نصر گفت: «حقا خدای شما خدای خدایان و خداوند ملوک و کشف‌کننده رازهاست، چون که به کشف نمودن این راز قادری شد.»^۳

به این ترتیب دانیال نبی بابل را در قبضه خود گرفت. بعد از نبوکد نصر، پسرش بلشصر^۴ نیز رؤیای عجیبی شبیه رؤیای پدرش دید و از دانیال کمک خواست و دانیال آن خواب را نیز به‌نحو احسن تعبیر کرد (دانیال ۷: ۱). بلشصر همان شب کشته شد و داریوش مملکت وی را تصرف کرد.^۵ سفردانیال می‌گوید، دانیال به‌عنوان یکی از وزرای سه‌گانه داریوش برگزیده شد و وزیر دیگر داریوش بر وی حسادت کردند و داریوش دانیال را به شیرخانه انداخت ولی شیران به او آزار نرسانیدند و داریوش تحت تأثیر شخصیت معنوی دانیال به تمامی اقوام و ملت‌های قلمرو خود نوشت که خدای حی قیوم همان خدای دانیال است. طوری که در این باره سفر دانیال می‌گوید: «دانیال در دوره سلطنت داریوش و سلطنت کوروش به آسودگی و

1- Belteshazzar

۲- دانیال ۸: ۱

۳- دانیال، باب دوم

4- Bolshezgar

۵- دانیال ۵: ۳۰

آسایش گذران می‌کرد»^۱. در میان نوشته‌های یهود، گاهی انبیاء را «وجدان بنی اسرائیل» نامیده‌اند، زیرا که گناهان قوم و نافرمانی ایشان، به ویژه گرایش ایشان به شرک و نفاق، را مورد نکوهش قرار می‌دادند. اما جالب است بدانیم این انبیاء غالباً چهره‌ای صرفاً موعظه‌گر، محافظه‌کار و در مواردی همراه و هم‌رنگ با عادت زشت قوم خود معرفی گردیده‌اند و حتی هنگامی که بنی اسرائیل به جهت نافرمانی‌های خود گرفتار خشم و عذاب الهی شده‌اند، اینان تنها به‌عنوان «تسلی‌دهندگان» قوم خود عمل می‌کرده‌اند. به‌طور مثال در کتاب‌های اشعیاء و دانیال و نیز صحیفه‌های یونس، میکاه و زکریا هستند.^۲

۱- همان، ۶: ۲۹

۲- تبارشناسی کتاب مقدس، ص ۲۴۷